

LAURIDS OLUFSEN KOK

Foredrag ved Hjemstavnstævnet i Kalundborg, holdt i Refsnæs
Præstegaardshave den 28. Juli 1933.

Af Chr. Birkeland.

»Hver Mand, som med Kløgt gik i Lærdom til Bund,
Latin paa Papiret kun malte;
med Fruerne Fransk og Tysk med sin Hund
og Dansk med sin Tjener han talte.«

Saaledes skildrer Chr. Wilster i sit kendte Digt om
Holberg det danske Sprogs Stilling i den lærde Tid, og
det hedder videre i det samme Digt om Holberg:

»Han lærte de Danske, at Dansken er født
at tale med Fædrenes Tunge.«

Her nævnes Holberg som Banebryder for det danske
Sprog, og hans Betydning skal ingenlunde forringes; men
der var dog før Holberg en dansk Bevægelse, der kan følges
tilbage til Reformationstidens rige Udvikling af det danske
Sprog. Der sad rundt om i danske Skoler og Præstegaarde
Mænd, der ved Siden af deres Latin elskede det danske
Sprog. Søren Poulsen Gotlænder, Kingos Formand som
Præst i Slangerup, skrev: »Hvo sit eget Modersmaal ikke
højt agter, han burde med raadne Æg af hans Fædreland
udjages, og aldrig burde han saa værdig agtes, at han
en Dansk burde kaldes.« Mere kendte er Thomas Kingos
stærke og stolte Ord i Indledningen til »Aandeligt Sjunge-
kor«, hvor han taler haanligt om dem, der betragter Dansk
som et Vadmælssprog, de ikke vil tage paa deres Silketun-
ger. Til samme danske Bevægelse slutter sig ogsaa Bonde-

sønnen Peder Pedersen Syv fra Kirke Syv ved Roskilde og Præsten paa Refsnæs, Laurids Olufsen Kok. De tre sidstnævnte oplevede som unge Mænd omkring 25 Aar med Ungdommens modtagelige Sind Karl Gustavs Sejrstog gennem de danske Lande, og de har sikkert været med i Jubelen over hans Nederlag foran Københavns Volde. Disse Oplevelser har naturligvis gjort et uudsletteligt Indtryk, selv om ingen af dem, saa vidt vides, var blandt de Studenter, der gik »til Volds«.

Laurids Olufsen Kok, som vi i Dag vil mindes, har givet nogle Oplysninger om sin Slægt. Disse Optegnelser, skrevet med hans egen Haand, findes paa det kgl. Bibliotek. Jeg skal deraf citere følgende: Cocciorum Familie er den allerældste, som kan findes siden Adams Tid. Moses har efterladt os de tolv første Aner, af hvilke de to bageste var Jafet og Gomer.

Af Japhet Jætter kom, dem vi nu Jyder kalde,
de samme lod sig og de Kimpers Navn befalde.

Saa er da Kimper, Jætter og Jyder ét. I Jætland eller Jylland boede en Præst i Aarhus, Hr. Rasmus, der havde to Sønner, Søvren og Jens. Søvren var Mundkok hos Frederik d. 2. og Kristian d. 4., og der han havde udtjent, blev han forskikket til den kongelige adelige fri Skole Soerøe som Kok. Han giftede sig i Pedersborg med Gjørvel Olufsdatter og avlede 3 Sønner, af hvilke den yngste, Hr. Oluf Sørensen Kok, var Præst i Asmindrup og Grandløse Sogne i Merløse Herred i 32 Aar indtil 1650. Han avlede med sin første Kone, Else Nielsdatter af Tølløse, 11 Børn, af hvilke Søvren Kok blev Præst paa Falster og døde otte Dage før min salig Fader. De andre Børn døde i Pesten Anno 1638 uden Hr. Laurids Kok paa Refsnæs; han har med Lisbet Sofie Lauritsdatter Gram en Søn, Oluf, paa sivende Aar. Gud regere hannem! Med sit andet Giftermaal, Margrethe Christensdatter af Undløse, av-

lede salig Hr. Oluf Kok 7 Børn, hvilke alle døde uden Hr. Niels Kok, Capellan i Taarup og Kvols Sogne i Jætland. Alle disse Kokker førte til Slægtsmærke en Hane under en Lind. Der er ellers mange andre Kokker baade i Engelland, Holland og Tyskland, ja endog Ostindien selv.

Af denne lille Slægtshistorie, der er skrevet med en vis Lune, fremgaar, at Laurids Kok er en Præstesøn fra Asmindrup ved Hølbæk. Han blev ifølge Ligstenen i Refsnæs Kirke født den 13. April 1634, samme Aar som Kingo. Efter Undervisning i Hjemmet kom han til Roskilde Skole, hvis Rektor, Hans Pedersen Kallundborg, var en udmærket Skolemand. Han blev Student 1653, tre Aar efter Faderens Død, sammen med Peder Syv, og det Venskab, der siden knyttede disse to aandelig nær beslægtede Mænd sammen, er altsaa vel allerede grundlagt i Skolen. Vi taber nu Laurids Koks Spor, til han 13 Aar efter bliver Skolemester i Ringsted. I denne Tid maa han have taget sin Præsteeksamen, og han har tillige foretaget en Udenlandsrejse, rimeligvis til England og Frankrig, og paa denne er det, at han har forfattet sin »Vejledning i det danske, specielt det sjællandske Sprog«. Denne er efter hans eget Udsagn bestemt for Udlændinge, der vil lære Dansk; thi at skrive en Grammatik for Landets egne Børn vilde være det samme som »at føre Ugler til Athen«. Det praktiske Formaal, han har for Øje, bevirker, at han skriver paa Latin, som fremmede kunde forstaa. Dette lille efter sin Tid udmærkede Arbejde fik Kok aldrig udgivet, idet det først blev trykt for faa Aar siden. Det har endnu Betydning, navnlig for Dialektforskningen, thi det er naturligvis Sjællandsk, som han kendte det fra sin Barndom her i Vestsjælland, han vil lære fremmede som Dansk.

I 1666 blev Laurids Kok Rektor i Ringsted, ligesom Vennen Peder Syv havde været Rektor i Næstved fra 1658 til 1663, men nu var Præst i Hellested paa Stevns. Kingo var jo ogsaa i sin Ungdom Skolemand, idet han i to Aar fra 1659 var Huslærer hos Fru Lene Rud paa Vedby-

gaard, og siden blev han Kapellan hos Peder Worm i Kirke-Helsinge indtil 1668, og det er derfor muligt, vel ogsaa sandsynligt, at han og Kok har kendt hinanden. I Ringsted tog Kok fat paa et nyt sprogligt Arbejde, nemlig en dansk-latinsk Ordbog. Denne blev heller ikke trykt, men den blev af Betydning for andres Arbejde, og nu finder vi for første Gang Kok som Digter, idet han i »Ringstedes Beskrivelse« giver et hyggeligt Billede af en sjællandsk Smaakøbstad som en stor Landsby og af alle de Dyder, der gemmes under dens Straatage. Men det blev dog Refsnæs, der blev hans Digtningens rette Hjem. Hertil kom han som Sognepræst 1673, og den 39-aarige Pebersvend ægtede efter Tidens Skik sin Formands Enke, Elisabeth Sofie Lauritsdatter Gram, en Datter af Laurits Nielsen Gram, residerende Kapellan i Kalundborg. Paa et Epitafium, der hænger i Kalundborg Kirke, er der et Billede af Familien Gram; den lille Lisbeth Sofie staar, saa vidt jeg kan skønne, næstyderst til højre. I sit første Ægteskab, med Søren Jensen, Koks Formand, havde hun seks Børn. I sit andet Ægteskab, altsaa med Laurids Kok, havde hun ogsaa seks Børn, der alle døde som smaa eller dog i den unge Alder. To Sønner bortreves af den samme Smitsot, der den 18. Marts 1691 lagde Faderen i Graven, og paa hans Ligsten i Refsnæs Kirke staar der, at han var sine seks Børn og seks Stifbørn, alle uden Forskel, en from og omhyggelig Fader. Hvordan Kok var som Præst, ved vi ikke; men at han i sine sidste otte Aar tillige var Provst, tyder paa, at han ogsaa som gejstlig var en anset Mand. Af Koks Stifbørn var Datteren Maren Sørensdatter Gram, der blev gift med tre Præster i Rørby og dog overlevede den sidste, Niels Holgersen Brun, i 23 Aar, idet hun først døde 1731. Fra hende og Niels Holgersen Brun, for hvem der endnu findes en Mindesten i Rørby Kirke, nedstammer Præsteslægten Rørdam, der har Navn efter Rørby. — Efter Laurids Koks Død ægtede Lisbeth Sofie den tredie Præst paa Refsnæs, Koks Eftermand, »den sære og slemme« Hr. Christof-

fer Christensen Schiwe, fra hvem hun først ved sin Død blev befriet 1712, hvorefter en ung Præstekone atter holdt sit Indtog i Refsnæs Præstegaard, uagtet Hr. Christoffer var saa skrøbelig, at han maatte bæres op paa Prædikestolen.

Det var altsaa herude paa Refsnæs, i denne skønne Egn, langt fra Alfarvej, at Laurids Kok blev berømt ved at digte Dannevirkevisen eller, som han selv siger, Visen om Tyre Danebod. Han skrev ogsaa andre Digte, særlig »Kong Valdemar den Andens Klagemaal over sin Søns Død«, hvortil han har øst af Sagnet om den Forbandelse, der hvilede over Refsnæs efter den unge Valdemars Død, »formedelst et Vaadeskud i hans Been paa Jagt i Røsnes eller Revsnes Hestehave den 18. November 1231«. Som Udtryk for Sorgen over den unge Kongesøn hedder det:

»Det Skrig i Sønderstrand hørte og Blak'),
af Sorrig sig under Vandet han stak.
Sortensten sørged endog udi Nør,
den Farve han havde ret aldrig før.«

Sagnet fortæller, at Valdemar Sejrs i Sorg og Harme lod Halvøens Skove afbrænde.

»Paa Refsnæs, hvor før stod Eger og Bøg,
herefter skal gro Skarns Handeløg.
For Lysten, man saa paa Refsnæs tilforn,
herefter nep' findes skal en Torn.«

Disse Digte har vel været kendte af Egnens Folk; men først efter Koks Død blev de spredt ud over Landet med Peder Syvs Visebøg 1695, der foruden Anders Sørensen Vedels hundrede Folkeviser indeholder hundrede andre, og blandt dem er der fire, som Peder Syv havde faaet af sin gode Ven, Hr. Laurids Kok, »en flittig og vel forfaren Mand i vore gamle Sager«. Strengt taget kan der altsaa ikke føres noget Bevis for, at Kok har digtet Dannevirkevisen,

1) En stor Sten i Kalundborg Fjord omtrent ud for Refsnæsgaarden.

men alting taler derfor. Lad os nu se lidt paa Indholdet af den berømte **Sang**.

I fjorten Vers gives en Skildring af, hvorledes Tyre Danebod bygger Dannevirke. Da Dronning Tyre og Laurids Kok skiftes til at fortælle, er Digtet vanskeligt at forstaa. Det vil blive for vidtløftigt her at gaa nærmere ind paa Enkelthederne, men Sprogmanden Anker Jensen har givet en anerkendt Tolkning, som jeg kan henvise til. Oehenschlæger, Grundtvig og Frederik Barfod har foretaget mer eller mindre uheldige Ændringer i Koks Digt, saa at det næsten aldrig forekommer i sin oprindelige Form. Sædvanlig synges nu blot tre Vers, 1., 13. og 14., hvori Dronning Tyre taler saa nær som i de fire første Linier af 13. Vers, hvor Kok har Ordet:

»Efter Ønske vokste Volden,
Dannevirke kaldt,
som har mangan Tørring holden,
før den slet forfaldt.«

Netop i det 16. og 17. Aarhundrede var Dannevirke blevet ødelagt, idet de omboende Bønder i lange Tider lidt efter lidt havde brudt Volden ned. Først 1708 kom det første Forbud mod at bryde Sten af Murværket og bruge Kalken til Mergel paa Marken. Men særlig paa Laurids Koks Tid trængte Danmark til et Værn mod Syd, idet den gottorpske Hertug var en stadig truende Fare for Danmark. Der kunde derfor nok være Grund til for en Mand som Kok med et Suk at mindes den Tid, som Dronning Tyre med Stolthed skildrer saaledes:

»Dannemark vi nu kan ligne
ved en frugtbar Vang,
hegnet rundt omkring.
Gud signe den i Nød og Trang!«

I det 18. Aarhundrede var Dannevirkevisen saa godt som glemt; men Sangen levede op igen paa en vidunderlig Maade i det 19. Hertil bidrog en letfattelig Melodi af Au-

ditør Poul Edvard Rasmussen, en Bondedreng fra Farum, som Digteren Edvard Storm havde taget sig af. Han havde hjulpet Rasmus Nyerup med at samle de gamle Folkeviser og Melodier, og uden at angive nogen Kilde havde han ladet sin egen Melodi, den eneste, der haves fra hans Haand, glide med, hvilket han først røbede mange Aar efter. Baaret af disse Toner naaede Dannevirkevisen ud til det danske Folk. Den lød fra det kongelige Teaters Scene; den lød foran Kristiansborg Slot den 21. Marts 1848, da Københavns Borgere ventede paa Kongens Svar. Soldaterne sang den ved Dannevirke i Trearskrigen og 1864. Og den blev og bliver sunget i alle Skoler og Mødesale. Mærkeligt er det, at den Sang, der ofte smukkest og bedst har givet Udtryk for Folkets Tanker og Følelser i vor Tid, er skrevet af en Landsbypræst i det 17. Aarhundrede.

Det er ikke saa let af de faa Efterretninger, vi har om Laurids Kok, at forestille sig, hvordan han egentlig var. Jeg tænker mig ham som en beskeden Mand af ikke mange Ord, men med ægte sjællandsk Lune. Han har haft en levende Interesse og Kærlighed til vort Sprog og vor Historie og et aabent Øje for Skønheden i Naturen. Han er den af det 17. Aarhundredes Digttere, der efter Kingo har haft den største Betydning, men selv havde han alt for ringe Tanker om sit eget Værd. Alt, hvad han frembragte, overlod han jo til andre.

Lad os i Tanken et Øjeblik vende tilbage til de fjerne Dage, da han boede i Refsnæs Præstegaard. Her har han gaaet mellem Bankerne og skuet ud over den blaa Fjord, medens hans Tanker formede sig i de skønne Ord:

»Danmark, dejligst Vang og Vænge,
lukt med Bølgen blaa.«

Vi føler, at vi er i Slægt med ham, og glæder os over, at vi har et gammelt Fædreland.

Indskriften paa Laurids Koks Ligsten i Ulstrup Kirke:

Hæderlig fød,
 velved
 og
 salig død
 er

denne hæderlige fornemme vellærde
 og nu hos Gud salige Mand
 Sl. Hr. Lauridts Oleson Coc
 Baren fød i Assendrop Præstegaard 1634
 D. 13. April.

Hvis Beene hviler under denne Steen,
 som i ald sin Livstid lod see
 mod sin Gud oprigtig Kiærlighed
 mod sin Næste bestandig Trofasthed

i sin 8 Aars Skolemesters Embede i Ringsted
 Duelighed og Fligtighed,
 For Herrens Meenighed paa Refsnæs i 18 Aar
 Nidkierhed og Aarvaagenhed
 i sit 8 Aars Proust Embede
 Omhyggelighed og Vindskibelighed
 med sine Herredts Brødre alle Tider
 Eenighed og Eendragtighed
 I hans ægit Huus var hand
 sin eenest og kiere Hustrøe
 Elizabeth Sophia Lauridts Daatter
 en huld og venkier Mand
 sine eegne 6 Børn og sine 6 Stifbørn alle uden Forskiel
 een from og omhyggelig Fader
 mod sin Tiunde en redelig Husbonde
 ofver alt
 een from og retsindig Herrens Præst
 som hand da lefde i Verden berømmelig,
 saa døde hand og af Verden salig
 d: 18. Martii 1691 i hans Alders 57. Aar.
 Hans Legom huiler rolig
 hans Siel er i Guds Bolig
 igien de samles skal
 udi Guds Fryde Sal.

Saa lef da salig Siel, lef længe vel haf Glæde
 indtil vi samlis skal udi Guds Huus og Sæde
 der skal ei være Graad men idel Fryd og Ro
 ei skilsmis ei Fortræd der skal vi ævig boe.

Indskriften paa Familien Grams Epitafium i Kalundborg Kirke:

Anno 1661 er dette Epitaphium til en Christelige amindelse, offuer den Hæderlig nu S. Mand H. Lauritz Nielson Gram som var Hører i Calundborg Schole i 5½ Aar, dereffter Euangelii Medtiener Her paa steden i: 23½ Aar; bekaastet oc opset aff den Fornemme Matrone Maren peders daater, huilke effter ad de Haffde affled 5 Børn tilsammen, da er den S. Mand i sit alders 61 Aar, Men den S. Quinde i sit 64 Aar i Herren hensoffuede oc forventer begge en gladelige Opstandelse til det ævige Liff.

S. B. L. D. L. S. L. D. B. L. D. H. L. D
MORS PARCIT NULLI¹⁾.

Familien er anbragt i Kalundborg Kirke, og man ser Alteret og Altertavlen i Baggrunden. Paa Kirkens Gulv mellem Pillerne ligger Ligstenen over Knud Petersen Gyldenstjerne. Resterne af denne Sten staar nu uden for Kirken. — Navnet paa det yngste (?) Barn mangler, og da det ligger med lukkede Øjne, er det rimelig-

¹⁾ Døden skaaner ingen.

vis død, muligvis dødfødt. Billedet bærer Spor af, at et Krusifiks er fjernet fra det. Dette Krusifiks staar nu paa Alteret i Kalundborg Kirke.

Ligstenen over Niels Holgersen Brun i Rørby Kirke har følgende Indskrift:

I Testamentet, om man ellers noget glemte,
Da vid, o Læsere, at Graven Resten giemte;
Og at ei glemmes skal, hvor Skatten er lagt ned,
Da settes denne Steen til kierlig Øjemed.

Jeg mener til et Kiendetegn, at her under hviler den hæderlige og fornemme lærde Mand Sl. Herre Niels Holgersøn Bruun, verdig Sognepræst for Rørby Menighed, som begyndte sit dydige Lif og Lefnet Aar 1658, som antog sig dette besværlige Hyrde-Embede med ald Aarvaagenhed Aar 1696, som forlod sin Hiord i priselig Frugtbarhed 1707, og efterlod sig foruden sin dydedle Hustru M. S. D. G. to Vidnesbyrd om sin beklagelige Skilsmisse.

Vær stolt du haarde Steen, at du est just udkaaren
Til at bevise det, som udi dig er skaaren,
Udvortes er du kun et penslet Skilderi.
Indvortes vogter du en erlig Guds Mands Liig.

Aarstallet 1696 er maaske urigtigt, idet Niels Holgersens Søn, Holger Rørdam, i Optegnelserne om sin Fader siger, at han blev Præst i Rørby 1895. I Ægteskabet var der tre Børn: 1. Mette Rørdam, død 1762, gift med Hans Siersted, Købmand i Holbæk. 2. Holger Rørdam, Provst i Vigersted og Kværkeby, død 1783. Den yngste af dem, Danielle, døde som Barn, fem Aar gammel, før Faderen. — Indskriften paa Stenen er rimeligvis forfattet af Niels Holgersens Søstersøn, Vilhelm Lindam, Præst i Dalby og Tureby, f. 1686, d. 1758. Se Kirkehistoriske Samlinger 3. Række 2. Bind.

KILDER:

- Kirkehistoriske Samlinger 2. Række 3. Bind og 3. Række 2. Bind.
Vilh. Andersen: Danske Fædrelandssange i »Gennem femten Hundrede Aar«.
- Fr. Winkel Horn: Peder Syv.
Nordisk Tidsskrift for Filologi 3. Række 17. Bind.
- Anker Jensen: Visen om Tyre Danebod i »Indbydelsesskrift fra Aalborg Katedralskole 1912«.
- Vilh. Andersen: Edvard Storm i »Efterretninger om Efterslægtsskabets Skole 1911«.
- Frederik Algreen-Ussing: »Historisk-topographiske Efterretninger om Arts-Herred«.
- Axel Olrik: Laurids Kok som sprogmand og digter i »Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Oktbr. 1887—Oktbr. 1889.«
- Carl Dumreicher: Danevirke og Danevirkeviser i »Sønderjysk Julealbum 1918«.
- Vilh. la Cour: Tusind Aars Grænsevagt.
Chr. Ludvigs: Thomas Kingo.
Carl S. Petersen og Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie 1. Bind.

